

Helsinki 18.3.2011

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Pyydettyä lausuntona Tieto käyttöön. Tiekartta tutkimuksen sähköisten tietoaineistojen hyödyntämiseksi asiakirjasta Tieteellisten seurain valtuuskunta esittää kunnioittavasti seuraavan.

Valtuuskunta pitää hyvänä, että Suomeen suunnitellaan tietoaineistoja koskevaa yhtenäistä politiikkaa ja sähköisten tietoaineistojen tallentamista. Julkisin varoin syntyneet tietoaineistot saatetaan ehdotuksen mukaan tutkijoiden käyttöön lainsäädäntöä kehittämällä ja selkeistä yhteisistä käyttöehdoista sopimalla. Aiempi käytäntö paperilla syntyneistä aineistoista oli varsin selkeä. Niitä varten oli ja on ohjeet siitä, mihin arkistoon tai museoon erilaiset aineistot tallennetaan. Sekin on sovittavissa, millä ehdoin ja mil-laiseen tutkimukseen materiaalia voi myöhemmin käyttää. Sähköisten aineistojen kohdalla käytäntö on vaihdellut ja päässyt kehittymään ilman yhteistä ymmärrystä aineistojen jälkikäytöstä.

Tieto käyttöön -raportissa ehdotetaan aloitettavaksi suuri operaatio sihteeristöineen. Ehdotuksessa on otettu kantaa varsin yleisellä tasolla siihen, minkälaiset resurssit se vaatii ja missä suhteessa se on perinteisiin infrastruktuureihin ja niiden rahoitukseen. Ylätason tiekartalla ei vielä ole kovin paljon konkretiaa eikä vastuullisia toimijoita mainita. Ilmeisesti CSC:n oletetaan ottavan päävastuun asiasta ja Tampereella toimiva yhteiskuntati-eteellisen tietoarkiston vastuu oman alansa aineistosta laajenisi.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on pyytänyt lausuntoja 21.3.2011 mennessä. Val-tioneuvosto on kuitenkin jo 3.3.2011 tehnyt periaatepäätöksen asian edistämisestä. Näin ollen Tieteellisten seurain valtuuskunta esittää lausunnossaan lähinnä näkemyksiä siitä, mitä näkökohtia tulisi ottaa huomioon lainsäädäntöä ja käytäntöjä kehitettäessä.

Tieteellisten seurain valtuuskunta katsoo, että lainsäädäntöä kehitettäessä on otettava huomioon Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeet sekä humanistisen ja yhteiskuntati-eteellisen tutkimuksen ennakoarvioinnista annetut säädökset. Erityisesti huomio täytyy kiinnittää tutkittavien henkilöiden tunnistetietojen peittämiseen ja sitä koskevien järjes-telmien kehittämiseen. Neuvottelukunta uudistaa parhaillaan vuonna 2002 annettua Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen -ohjetta. Velvoite saattaa syntyneet tutkimusaineistot myöhemmän tutkimuksen käyttöön voidaan lisätä uudistet-taviin ohjeisiin. Ohjeistus tehdään yhdessä tiedeyhteisön kanssa ja tutkimusorganisaatiot sekä mm. monet arkistot sitoutuvat niihin.

Aineistojen luominen ja jatkokäytön mahdollisuus on otettava mukaan tutkijakoulutuk-seen.

Lainsäädäntötyössä on useita haasteita, jotka raportissa osittain tunnistetaankin. Yhteisiä pelisääntöjä luotaessa on vältettävä liikaa byrokratiaa niin, ettei tutkimustyötä turhaan vaikeuteta. Sähköisten aineistojen saatavuuden helpottuminen lisää haasteita plagioinnin

vastaiseen työhön. Lisäksi olisi mietittävä, miten varmistetaan sähköisen aineiston luotavuus. Sitä kohtaan on asetettava korkeat tutkimuseettiset vaatimukset. Aineistojen taustatietoihin olisi saatava merkintä, jos ne koskevat ihmistieteellistä tutkimusta, joka on käynyt tutkimuseettisen ennakoarvioinnin.

Jo nykyään Suomen Akatemian hankehakemuksissa edellytetään arkistointisuunnitelmaa, mikä olisi hyvä konsepti myös tässä yhteydessä. Tieto käyttöön – raportin ehdotus (s. 28), että tutkimushankkeilta ja tutkimusorganisaatioilta edellytetään myös tietotilinpäätöstä, on suositeltava.

Raportti kattaa tutkijoiden ja valtionhallinnon tuottamat tutkimusaineistot. Epäselväksi jää, kuuluvatko seurakuntien laajat mm. väestötietoaineistot niihin, jotka olisivat helposti tutkijoiden käytettävissä. Pyrkimys aineistojen vapaaseen ja maksuttomaan tai lähes maksuttomaan käyttöön on kannatettava. Tämä on asia, jota tutkijat ovat kaivanneet mm. Tilastokeskuksen aineistoille.

Valtuuskunta odottaa, että lainsäädännössä määritellään, mitä tarkoitetaan aineistojen ”tutkimuskäytöllä”. Kuka siis on tutkija? Tarkoitetaanko sillä vain tutkimusorganisaatioiden palveluksessa olevia tutkijoita ja jatko-opiskelijoita vai myös freelancereita ja harrastajia? Keitä ovat päättäjät, joilla olisi pääsy aineistoihin? Mahdollisia ryhmiä olisivat valtionjohdon lisäksi kuntatason poliitikot, virkamiehet ja asiantuntijat. Miten suhtaudutaan yritysjohtajiin ja kolmannen sektorin toimijoihin, jota palvelevat yhteiskuntaa merkittävästi julkisen sektorin ulkopuolella?

Edelleen avoimia kysymyksiä ovat, millä kielillä luotavat aineistojen käyttöliittymät olisivat ja miten kansainvälinen yhteensopivuus saavutetaan. Sähköisten aineistojen suhde perinteisiin paperiarkistoihin tulisi myös miettiä ja luoda ohjeet, miten ja mihin arkistoidaan, jos samasta tutkimuksesta syntyy sekä sähköisiä aineistoja että paperiarkistoa.

Tieto käyttöön. Tiekartta tutkimuksen sähköisten tietoaineistojen hyödyntämiseksi –asiakirja on harkittu ja monipuolinen raportti, jossa otetaan kantaa tärkeään ja ajankohtaiseen asiaan. Sähköisten aineistojen käytettävyyttä on edistettävä pikaisesti, jotta Suomi ei jää jälkeen kansainvälisestä kehityksestä ja jotta yhteisiä resursseja ei mene hukkaan huonon ohjeistuksen ja olemattoman järjestelmän takia.

Kunnioitavasti

Juhani Keinonen
professori, TSV:n varapuheenjohtaja

Aura Korppi-Tommola
toiminnanjohtaja